

Հրատարակչատան կողմէ

Զաւէն Պիպեռեանի «Ծովը» պատմուածքներու ժողովածոյին առաջին տպագրութիւնը իրականացած է Պոլսոյ մէջ, 1961-ին, որպէս երկրորդ հրատարակութիւնը Կեդրոնական ասնուց միութեան: Այս նոր հրատարակութիւնը կատարուած է առաջինին վրայէն, կէտադրական եւ ուղղագրական աննշան հպումներով՝ միշտ հարազատ մնալով հեղինակի մօտեցումներուն: Տողատակին տրուած օտար բառերու եւ արտայայտութիւններու այն բացատրութիւնները, որոնք ծ./ս. նշումը չունին, կը պատկանին հեղինակին:

Հրատարակութեան ու խմբագրութեան վերաբերեալ

ԾՈՎԸ

Արաս Հրատարակչություն
A r a s Y a y ı n c ı l ı k
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z.
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
www.arasyayincilik.com
info@arasyayincilik.com
Sertifika No. 10728

ARAS - ԱՐԱՍ 190

ԾՈՎԸ ԶԱԻԷՆ ՊԻՊԵՌՆԱՆ

Հրատարակչության պատրաստեց
Սեւան Տէյիրմենճեան

Կողքի ձեւաւորում
Արէտ Կըճըր

Կողքի լուսանկար
Թուլկա Սեզլիլն / NarPhotos

Մուցընպերկի լողափը, Քէյիթաուն, Հարաւային Ափրիկէ

Գրաշար
Լինտա Կիւլպաղ

Տպագրութիւն
Սենա Օֆսեթ

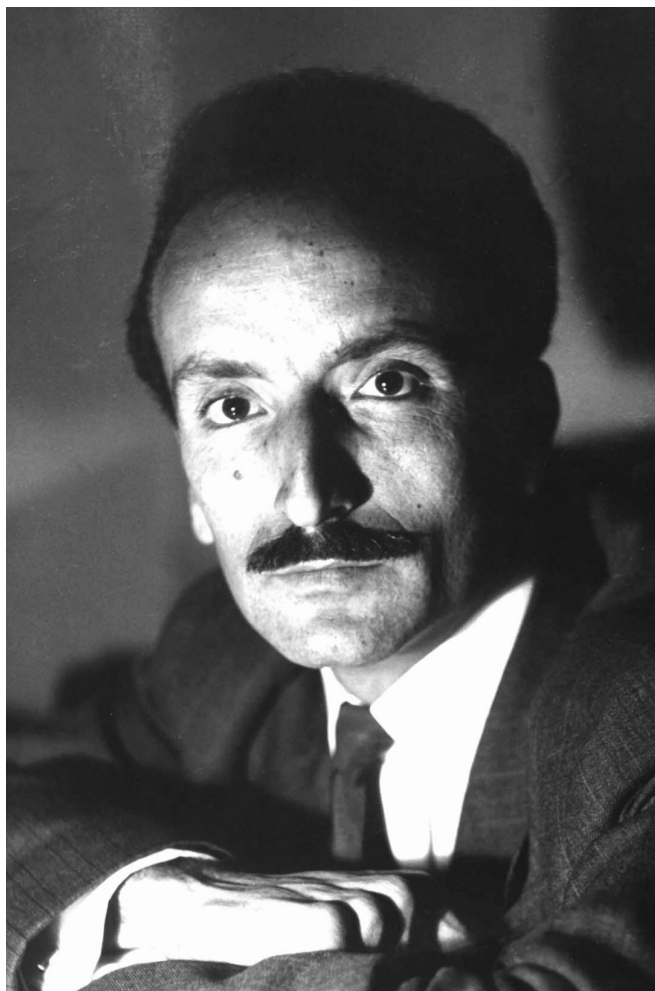
Սեպտեմբեր 2017, Ստանպուլ

ISBN 9786055753993

ԾՈՎԸ

ԶԱԻԷՆ ՊԻՊԵՌԵԱՆ

ՀԻՆՐԻԿ ԴՆՆԻՍԻԱՆ

ԶԱԻՆ ՊԻՊԵՆԵԱՆ
(1921 - 1984)

ԶԱԻԷՆ ՊԻՊԵՌԵԱՆ

Ծնած է 1921-ին, Պոլսոյ Չենկելզիւղ թաղը: Յաճախած է Գատրգիւղի Արամեան-Ունճեան, Տիպար կրթարան (Սուլթանեան) եւ Սեն Ժոզեֆ վարժարանները, բարձրագոյն կրթութիւնն ալ ստացած Պոլսոյ Առեւտրային գիտութեանց ակադեմիայէն:

1941-ին, Քսան դասակարգի զինուորագրութեամբ, կը կոչուի բանակային ծառայութեան որպէս շինարարական ջոկատի (Նաֆըա) զինուոր: Երեքուկէս տարուան ծառայութենէ ետք, կը վերադառնայ Պոլիս: «Քրիստոնէութեան վախճանը» խորագրեալ յօդուածը, զոր կը գրէր այդ թուականներուն «Ժամանակ»ին մէջ, մեծ ազդուկ կը բարձրացնէ: Այդ շրջանին կ'աշխատակցէր «Նոր լուր», «Նոր օր» թերթերուն եւ մաս կը կազմէր «Ժամանակ»ի խմբագրութեան: Քաղաքական հայեացքներուն պատճառով կ'ենթարկուի ճնշումներու եւ ստիպուած կը հեռանայ թերթի խմբագրակազմէն:

1946-ին «Նոր լուր»ի մէջ կը հրատարակէ «Ալ կը բաւէ'...» յօդուածը՝ ընդդէմ հակահայ հրապարակումներու ու քայլերու: Այդ յօդուածին պատճառով միջոց մը կը բանտարկուի: Բանտէն ետք ճնշումներու հետեւանքով հեռանալու կը ստիպուի նաեւ գտած գործերէն: Այդ շրջանին կ'որոշէ լքել Թուրքիան: 1949-ին բնակութիւն կը հաստատէ Պէյրութ, ուր մաս կը կազմէ «Զարթօնք»ի եւ «Արարատ»ի խմբագրակազմերուն, միեւնոյն ժամանակ կ'աշխատակցի Հալեպի ու Փարիզի հայ մամուլին:

Մտածելով թէ քաղաքական պայմանները բարելա-

լած են թուրքիոյ մէջ՝ կ'որոշէ թողել Պէյրուսթը, ուր կ'ապրէր դժուարին պայմաններու մէջ: Կը վերադառնայ Պոլիս, 1953-ին: Կ'ամուսնանայ Սեդա Խըտրեանի հետ: Կ'ունենայ դուստր մը, թիլտա անուանով: Միջոց մը կ'աշխատի Օսմանեան դրամատան մէջ: 1960-ի զինուորական յեղաշրջումէն ետք քաղաքական յօդուածներ կը ստորագրէ «Մարմարա» օրաթերթին մէջ: «Նոր դար» քաղաքական ու գրական պարբերականը, զոր սկսած էր հրատարակել 1964-ին, կը դադրի նիւթական դժուարութիւններու հետեւանքով: 1960-ականներու աւարտին մաս կը կազմէ «Մէյտան լարուս» ու «Պիւլիւք լիւկաթ» հանրագիտարաններու խմբագրակազմին:

1965-ի խորհրդարանական ընտրութիւններուն կը դառնայ երեսփոխանական թեկնածու՝ թուրքիոյ Բանուորական կուսակցութեան շարքերէն, սակայն չի յաջողիր: 1968-ի քաղաքային մարմիններու ընտրութիւններու արդիւնքին նոյն կուսակցութեան անուանով կ'ընտրուի Իսթանպուլի քաղաքապետական խորհուրդի անդամ, կը դառնայ այդ խորհուրդին փոխ-նախագահը:

Կ'ըսուի, թէ Զաւէն Պիպեռեան եղած է անհաղորդ, դժուար անձ մը, որու արուեստագէտի նուրբ հոգիին արտացոլումը կարելի է նկատել գրականութեան առընթեր սիրողաբար կատարած գեղանկարներն ու արձանիկները, Մեծ կղզիի հանդէպ պաշտամունքի հասնող սէրը եւ, նիւթական մտահոգութիւններէ մղուած, կնոջը հետ շինած խաղալիքները:

Մահացած է 4 հոկտեմբեր 1984-ին, Պոլիս: Թաղուած է Շիշլիի ազգային գերեզմանատան մտաւորականներու թաղը:

Զաւէն Պիպեռեան գրական ասպարէզ մուտք գործած է պատմուածքներով: Առաջին պատմուածքը տպագրուած է «ժամանակ»ին մէջ, 1945-ին, «Երեք ընկեր

էինք» վերնագրով: Աւելի վերջ զանազան թերթերու եւ հանդէսներու մէջ լոյս տեսած են իր պատմուածքներն ու յօդուածները, որոնք ուշագրաւ եղած են իրենց պարզ լեզուին եւ կեանքի բուն իրականութենէն քաղուած նիւթերուն շնորհիւ:

Գործածած է հետեւեալ գրչանունները՝ Անի Ազատ, Սեւանի Մակուկավարը, Զ. Բարտիեան, Պ. Զ. Շիրակ, Ք. Անանեան, Նեմեզիս, Կինօֆիլ. եւն.:

Զաւէն Պիպեռեանի՝ հրատարակած հեղինակային գիրքերն են՝

- «Լկրտածը» (վէպ, 1959), հեղինակային թարգմանութիւնը՝ *Yalnuzlar* (վէպ, 1966, 2000), ֆրանսերէն թարգմանութիւնը՝ *La traînée* (ժընեւ, 2015):
- «Ծովը» (պատմուածքներ, 1961, 2017)
- «Անկուտի սիրահարներ» (վէպ, 1962, 2017), թրքերէն թարգմանութիւնը՝ *Meteliksiz Âşıklar* (2017):
- «Մըջիւններու վերջալոյսը» (վէպ, 1984, ամբողջական հրատարակութիւնը՝ 2007, 2017 -մամուլի տակ-), թրքերէն թարգմանութիւնը՝ *Babam Aşkale'ya Gitmedi* (1998), ֆրանսերէն թարգմանութիւնը՝ *Le crépuscule des fourmis* (ժընեւ, 2012):

ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆ ՉԷ ԵՂԵՐ

Մեղձ գեփիւռ մը կ'իջնէր Սթարա Փլանինայէն ու կը շօշափէր Հիսար գիւղը: Արեւը կը մօտենար հորիզոնին, ոսկեգոյնի ներկելով Մարինքային ու Փեթքոյին գլուխները, Մոմինա Պանիայի ճամբուն վրայ՝ ուր կը քալէին յամբօրէն:

- Ինծի կը սիրե՞ս, Մարինքա, հարցուց Փեթքօ պելսերուն տակէն ժպտելով:

- Ոչ:

- Սուտ ես:

- Այո:

Մարինքա Փեթքոյին թեւը սեղմեց ու կրկնեց.

- Այո:

Յանկարծ կեցաւ:

- Նայէ՛, փսփսաց:

- Ի՞նչ:

- Հայրիկս:

Փեթքօ նայեցաւ Կէորկի Կէորկիյեֆին, որ շունը առջեւը ձգած՝ Մոմինա Պանիայէն Հիսար կը վերադառնար սուլելով:

- Ի՞նչ ընեմ, ըսաւ:

- Բան մը ըրէ՛ չըսի:

Կէորկի Կէորկիյեֆ յիսուն քայլ հեռուէն ճանչցաւ Մարինքան, դադրեցաւ սուլելէ, «հե՛փ» ըսաւ շունին: Կենդանին չանսաց տիրոջը ազդարարութեան, ցատկոտելով Մարինքային վրայ վազեց, երկու քայլ հեռու կանգ առաւ, Փեթքոյին նայեցաւ ուշադրութեամբ, նայեցաւ,

նայեցաւ, յետոյ հսկայ թաթերը Մարինքայի ուսերուն վրայ դրաւ, թուշը լիզեց:

Կէորկի Կէորկիյեֆ մօտեցած էր: Ձեռքերը գրպաններուն մէջ, Փեթքօն դիտեց: Շունն ալ վար իջաւ, սկսաւ նայիլ Փեթքոյէն տիրոջը, տիրոջմէն Փեթքոյին:

Երիտասարդը թող տուաւ Մարինքային թելը, քայլ մը առաջ եկաւ: «Խճճ», ըրաւ շունը:

-Անունս Փեթքօ Իլիյեֆ է: Կարծեմ անծանօթ չենք իրարու, կոսսփոտին* Կէորկիյեֆ: Մարինքային առայժմ ընկերն եմ: Միասին պիտի քալենք մինչեւ Մոմինա Պանիա: Անպատեհութիւն կը տեսնէ՞ք որ Մարինքային հետ մինչեւ Մոմինա Պանիա քալենք:

Կէորկի Կէորկիյեֆ Փեթքօ Իլիյեֆին նայեցաւ յօնքերը պոստելով:

-Ո՛վ կ'ուզես եղիւր, ըսաւ: Գալով անպատեհութեան... Երիտասարդ, բաւական յանդգնութիւն...

Փեթքօ ընդմիջեց.

-Մարինքային հետ կռիւ ըրինք: Ան մինչեւ եօթը պիտի վերադառնամ կ'ըսէ: Մինչեւ եօթը չի վերադարձուիր: Եթէ կանուխէն ելլէինք, կ'ըլլար: Հինգին քալել սկսանք: Մինչեւ եօթը չենք կրնար վերադառնալ: Բան մը ըսէք Մարինքային:

Կէորկի Կէորկիյեֆի լեզուն պուտիկ մը երեւաց չըրթներուն մէջտեղէն: Յօնքերը դէպի մազերը բարձրացան: Երկու անգամ հազաց, յետոյ դարձեալ պոստեց յօնքերը Մարինքայի դռնալով.

-Մինչեւ իննուկէս պէտք է գաս:

-Հայրիկ...

-Շատ խօսք չեմ ուզեր: Իննուկէսին տունը պիտի ըլլաս: Երիտասարդ, Մարինքային ի՞նչն եմ ըսիր դուն:

-Ընկերը, առայժմ:

* պարոն (ռուս., ծ. [ս.):

-Հը՛մ... Առայժմ...

Փեթքօ Մարինքային թեւը բռնեց, միւս ձեռքը օդին մէջ շարժեց:

-Երթաք բարով, կոսսիոտին Կէորկիյեֆ:

-Բարով երթաք... Առայժմ...

Վերսկսան քալել: Մարինքա գլուխը կէս մը ծռեց դէպի Փեթքօ:

-Փեթքօ, իննուկէսի՞ն ըսաւ:

-Այո:

-Վստա՞հ ես:

-Վստահ եմ:

-Անհաւատալի բան է:

Կէորկի Կէորկիյեֆ անոնց ետեւէն նայեցաւ, քիթը քաշեց, ձեռքը պեխերուն վրայէն անցուց:

-Սրիկա՛յ, մուտաց յօնքերը պոստելով:

Կոնակը դարձուց եւ հակառակ ուղղութեամբ քալեց: Քսան քայլ երթալէ ետք կանգ առաւ, ետին դարձաւ, տըղոց նայեցաւ: Մարինքա Փեթքոյի ուսին կոթնած էր: Երկու մարմինները կը միաձուլուէին, կը հալէին մայրամուտի հեղուկ լոյսին մէջ: Կէորկի Կէորկիյեֆի շրթունքին վրայ ժպիտ մը երեւաց: Մատներովը պեխերը ոլորեց, յօնքերը պոստեց բարկութեամբ.

-Սրիկա՛յ:

«Հա՛վ», ըսաւ քուջուկը:

-Լոէ՛, Թարլիօ, բարեկամս: Հիմակուան աղջիկները ասանկ են:

-Հա՛վ:

Հիսարի մեծ հրապարակը հետզհետէ կը պարպուէր բազմութենէն: Բայց նուազը չէր դադրած ու հորոնը կը շարունակուէր:

Կէորկի Կէորկիյեֆ իր տան պարտէզին մէջ նստած, մտիկ կ'ընէր հեռուի գուարթ աղմուկը:

- Եռաննա, ձայնեց տունէն ներս, տղաքը ուր որ է կու գան: Կերակուրը տաքը դիր:

Կավրիլ Կէորկիյեֆ, քիթը կախ, ձեռքերը գրպանին մէջ, դրան սեմին վրայ երեւցաւ: Հօրը նայեցաւ անտարբեր աչքերով, յետոյ լուսինին, աստղերուն, հառաչեց, շրթունքը շարժեց, բայց իր ըսածը ինք լսեց: Կէորկի Կէորկիյեֆ ծխամորճը քաշեց բերնէն:

- Հիւա՞նդ ես, հարցուց անգուլթ քաղցրութեամբ մը:

Կավրիլ չպատասխանեց, պարտէզին միւս կողմը գընաց:

Կէորկիյեֆ քթին տակէն կը խնդար: Լաւ գիտէր թէ Կավրիլ սիրոյ վիշտ ունէր: Նախորդ կիրակիի պարահանդէսին հարեւան գիւղէն էլենքան երես չէր տուած իրեն ու նախընտրած էր իր մեծ եղբօրը՝ Փեթրոյին հետ պարել: Այս անգամ Կավրիլ հպարտութեամբ մերժած էր պարահանդէս երթալ: Բայց ականբեւ էր որ խելքը հոն էր:

Կէորկի Կէորկիյեֆ անգամ մըն ալ ձայնեց կնոջը.

- Կերակուրը տաքը դրի՞ր, Եռաննա:

Ներսէն պատասխանը հասաւ.

- Իմացա՛յ:

- Հը՛մ...

Իրեն յատուկ ծամածռութիւն մը ըրաւ, թաշկինակը հանեց, մեծ աղմուկով քիթը մաքրեց, ծխամորճը վերստին վառեց: Եռաննան ալ իրեն բարկացած էր քիչ մը, որովհետեւ վիճաբանած էին Մարինքային համար: Եռաննա ըսած էր թէ Մարինքա ինքզինքը գիտցող աղջիկ մըն էր: Իսկ Կէորկի Կէորկիյեֆ ըսած էր թէ ժամանակին, ինք՝ Եռաննա ալ ինքզինքը գիտցող կը համարուէր, բայց... Եւ յիշեցուցած էր թէ ի՛նչպէս, անտառին մէջ, համբուրած էր զինքը, եւ թէ ինչպէս, հակառակ հօրը կամքին, ստիպուած էին Կէորկի Կէորկիյեֆին տալ իրենց աղջիկը... անտառաբանութենէն յետոյ:

Եռաննա, այս ոգեկոչումին վրայ, յօնքերը քիչ մը եւս պոստած էր ծիծաղը պարտկելու համար, բայց հաշտութիւն չէր կնքած:

Կէորկի Կէորկիյեֆ հեռուէն նուագին ականջ տուաւ: Աչքին առջեւ պատկերացան երիտասարդութեան տարիները: Այսպիսի պարահանդէսի մը միջոցին ճանչցած էր Եռաննան: Կավրիլին պէս ինք ալ սրբողած էր: Յետոյ՝ հաշտուած: Յետոյ... անտառը...

Արդէն, Մարինքային դէմքը վերջերս... սանկ... փոխուած էր, աւելի՛ անուշցած, աչքերը՝ աւելի փայլուն եւ աւելի երազկոտ...

- Հը՛մ, մայրն ալ ասանկ էր ատենին, խորհեցաւ պեխերը շոյելով ու թեթեւ ժպիտով մը:

Յետոյ նորէն պոստեց յօնքերը.

- Փեթքօ Իլիյեֆին համար անիշխանական է եղեր կ'ըսեն: Ես անիշխանական մարդու աղջիկ չե՛մ տար:

Ձեռքը աթոռի փայտին զարկաւ ականամայ.

- Ես անիշխանական մարդու աղջիկ չե՛մ տար:

Եռաննայի հայրն ալ «ես անկուտի մարդու աղջիկ չեմ տար» ըսած էր ատենօք: Եւ ի՛ր երեսին ըսած էր:

«Հը՛մ, հը՛մ», հագաց, պեխերը շոյեց, քիթը քաշեց, ծխամորճէն շունչ մը առաւ ու Կավրիլին նայեցաւ:

Պատանին, միշտ ձեռքերը գրպանին մէջ, գլուխը կախ, տան անկիւնէն դարձաւ: Մարգարտածաղիկ մը կախուած էր ակռաներէն: Աչքին պոչովը հօրը նայեցաւ եւ տունէն ներս մտաւ:

- Գիշեր բարի, պոռաց Կէորկի Կէորկիյեֆ տղուն ետեւէն:

Կավրիլ գլուխը դարձուց, մրմնջեց.

- Գիշեր բարի, հայրիկ:

Ձայնը թեթեւ մը կը դողար յուզումէն: Կէորկի Կէորկիյեֆ այս անգամ քաղցր արտայայտութեամբ ժպտե-

ցաւ, հառաչեց մեղմ: Ունէր պահեր՝ ուր փրկաստիպայու-
թիւն կ'ընէր: Փրկաստիպական պահը, այս գիշեր, զինքը
տունէն ներս առաջնորդեց: Ուղղակի խոհանոց գնաց:
Եռաննա պնակները կը չորցնէր: Դրան առջեւ Թարլիօ,
քիթը թաթերուն մէջտեղը, կը մրափէր: Երբ տէրը ներս
մտաւ, աչքին մէկը ծոյլ-ծոյլ կէս մը բացաւ, նորէն գոցեց:

Կէորկի Կէորկիյեֆ երկու-երեք անգամ հագաց, ձեռ-
քերը կռնակին վրայ միացուց, կնոջը շուրջը քանի մը
անգամ դարձաւ: Եռաննա կը լռէր:

- Գիտե՞ս, Եռաննա...

Եռաննա չպատասխանեց:

- Կավրիլը շատ տխուր է այս գիշեր:

«Հը՛», ըրաւ Եռաննա:

Կէորկի Կէորկիյեֆ քովտի ակնարկ մը նետեց կնոջը,
նշմարեց որ ան ալ իրեն կը նայէր աչքին պոչովը: «Հը՛մ,
հը՛մ» հագաց, կրուկներուն վրայ յանկարծ ետ դարձաւ,
պէխերը շոյեց ու վերսկսաւ պտտկիլ:

- Աղւոր պիտի զուարճանան տղաքը: Երիտասար-
դութիւնն ալ զուարճանալ կ'ուզէ: Կը յիշե՞ս, ասկէ քը-
սան տարի առաջ...

Ընդմիջեց: Եռաննա գլուխը կէս մը դարձուց: Կէորկի
Կէորկիյեֆ անտարբեր շեշտով մը յարեց.

- Բայց գլուխդ կը ցաւցնեմ:

Եռաննա բերանը բացաւ բան մը ըսելու համար, բայց
չխօսեցաւ ու գործը շարունակեց բարկացած շարժու-
ձեւերով: Կէորկի Կէորկիյեֆ կը ժպտէր խորամանկօրէն:

- Այս պնակը ո՞վ կոտրեց, Եռաննա:

- Թարլիօն:

- Թարլիօն պնակ չի կոտրեր:

- Կը կոտրէ: Կոտրեց:

- Հը՛մ: Կը կոտրէ... Աղէ՛կ, աղէ՛կ, Թարլիօն կոտրեց:
Ինչո՞ւ կոտրեցիր ձօ՛:

Թարլիօ, առանց քիթը վերցնելու, տիրոջը ուղղեց ակնարկը՝ աչքերուն ճերմակը երեւան հանելով, եւ պոչը մեղմօրէն տախտակամածին զարկաւ քանի մը անգամ: Եռաննա սկսաւ խնդալ: Այս անգամ պիտի խօսէր, բայց ատեն չգտաւ: Մեծ տղան Փեթրօն ներս մտած ու սեմին վրայ կեցած էր:

-Մարինքան ո՞ւր է:

-Չեկա՞ւ: Չեմ գիտեր: Խորհեցայ որ վերադարձած է:

-Քրոջդ քովը չէի՞ր:

Փեթրօ թեթեւօրէն շիկնեցաւ.

-Կը պարէի կոր:

-Ա՞ն ինչ կ'ընէր կոր:

-Ան ալ կը պարէր կոր:

-Որո՞ւ հետ:

-Փեթքօ Իլիյեֆին հետ:

-Բարի իրիկուն, Կէորկի Կէորկիյեֆ, պոռաց ձայն մը դուրսէն:

Կէորկիյեֆ դրան առջեւ ելաւ:

-Բարի իրիկուն, չիչօ Պոկտան: Մարինքան տեսա՞ր:

-Տեսա՞յ մի: Հա՛րկաւ տեսայ: Տեսա՛յ եմ:

-Ո՞ւր է:

-Թռա՞աւ:

-Քու խելքդ թռաւ, չիչօ Պոկտան:

-Իմ խելքս ասկէ քառասուն տարի առաջ թռած էր, առաջին կինս Վիոլեթթան առաջին անգամ տեսած ատենս: Այս գիշեր, Մոմինա Պանիայէն Փեթքօ Իլիյեֆին խելքը թռած է:

-Ի՞նչ ըսել է:

-Ըսել է որ, Մարինքան ալ Փեթքօ Իլիյեֆի խելքին հետ միասին թռաւ:

Կէորկի Կէորկիյեֆ ջղայնութեամբ թքաւ գետին ու պոռաց.